

bizonyoságképpen, hogy a természet továbbra is ura a sorsunknak, és mint ékes példáját az egykori történelmi események ellentmondásos szerepének, mind a természetben, mind a társadalomban.

A földrengés számos más kérdést is megvilágított, melyet az eredetiséggel és a helyi sokféleséggel kapcsolatban vetettem fel. A baseballdöntőt, bár elhalasztották, mégsem vitték el semleges pályára, hanem a gyakorlati nehézségek ellenére itt játszották le, az előre kijelölt helyen, a sportág erős hagyományainak nagyobb dicsőségére. Azt a mondatomat, hogy a Searsben a vendéget „a közös gondoskodás levegője veszi körül”, hamarosan az egész térségre ki lehetett terjeszteni. Minden tűzvész vagy árvíz végtelenül sok együttérzést vált ki, s ilyenkor mondjuk ájtatosan, hogy vajon miért van szükségünk katasztrófákra ahhoz, hogy énünk legjobb része nyilvánuljon meg. Ám a közhelyeket azért koptatják el az unalomig, mert igazak; s ez az esszé is egy kozhelyet csűr-csavar: ahogy a McDonald's az árnyékos oldal, mert a nagy léptékben megengedhető viszonylagos egyformaságot a helyi sajátosságok tönkretételére használja fel, úgy a katasztrófa utáni emberi kedvesség van a napos oldalon, mert pontosan ellenkező hatást tesz – a helyi, kis közösségek egymással törődését kiviszi a névtelenség és kérges szívűség hatalmas, nyílt mezőire. De hogyan lehet mindenütt, mindig meghaladni azt a halk és szelid hangot?

Bálint Tibor

A SZABADSÁG HITELKÁRTYÁI

Valahányszor a sors kegyéből és segítő barátaim jóvoltából sikerült távolibb országokba eljutnom, s egy ízben az Óceánon is átkelnem, fölzengett bennem a mindentudó germán óriás, a világirodalom fogalmának megteremtője, Goethe intelme: az írónak, ha útra kél, tudnia kell, mi az, ami őreá tartozik a látottakból, s csakis arról szabad írnia!

Bölcs tanácsát annyira megfogadtam, hogy eddigi kőszálásaimról alig írtam pár arasznyit, ellentétben néhány pályatársammal, akik kötelességüknek érezték egy-egy turisztikai kalandjukat vaskos kötetben megörökíteni. Mikor az óriásgép kék párában úszott velünk a tenger fölött, ahonnan alápillantva kedves kis papírcsónaknak tűnt sok óceánjáró hajó, magam sem tudom, miért, azt a reggelt idéztem fel magamban, amikor ott ültem Madrid főterén. A teret szegélyező vasbeton tömbök szeszélyesnek tűnő formáikkal talán a sziklazátonyokat és a partokat akarják jelképezni – a sziklákat, amelyeken a hajósok bevésései fölött a nagy távolságoktól megigézett gondolkodók szavai világítanak, közöttük a Senecáéi. Ültem egy padon, és néztem Kolumbuszt, aki harmincméternyi magas oszlop tetején áll, a zászló rúdját szorongatva, határozott nélkülendüléssel. S miközben néztem őt, az Óceán felől áradó friss levegő szagát beszívva, az úszó felhők játéka miatt egy idő után úgy tűnt föl nekem, hogy Kolumbusz előrelép, mint aki hajóra száll, s újra elindul a nagy vizeken. És ekkor különös érzés fogott el, aggodalom és izgatottság, s kissé még föl is emelkedtem a padon, hogy utánakiáltsak:

– Gondold meg, Kolumbusz, selyemtakácsok fia, akit a vékony aranylő szálak már korán az ismeretlenséghez és a titokzatossághoz kötöttek! Fontold meg, érdemes-e hinni Toscanelli térképeinek és számításainak, hiszen e csillagász már az utat is felénél kevesebbre becsülte Európa és Amerika között! Fontold meg, érdemes-e a portugál királynál kunyerálni támogatásért, hogy aztán megbántottan örökre otthagyd szép Felipádat s gyermekeidet?... Érdemes-e beleöszlődnöd a várakozásba, amíg valaki a meggazdagodás reményében hitelt ad vakmerő terveidnek?... Gondolja a matrózokra, akik a végtelen vizek láttán előbb-utóbb csüggedni kezdenek, gondolj a zátonyokra, a hatalmas viharokra, a végpusztulásra!... Lehet, hogy majdan ágyúdörgés és harangzúgás fogad, de második utadon már emberevőkre bukkansz, és a Haiti szigetén maradt legényekből egyetlenegy sem találsz meg!...

Várj, Kolumbusz, mert ellened fordulnak saját híveid is, s az udvarnál seregnyi irigy rágalalmazó támad, midőn pedig megtérsz, már nem is fogadnak olyan lelkesedéssel, hisz közben Vasco da Gama tőmérdek kincset hoz haza Indiából, míg te csak pénzt és emberi áldozatot pazaroltál eddigi utadon... Ne menj sehova, mert minden előzőnél nagyobb szégyen és megaláztatás vár rád!... Szinte el sem merem mondani, hogy Izabella királynő bilincsbe veret, és úgy hozat haza Haitiből Spanyolországba!... Mi szükséged rá, hogy csörgő láncokkal vonulj végig Cádiz utcáin, miközben azt is igyekeznek elfelejteni velcd, hogy admirális voltál?

Az óriás gép, ez a „Bő ing”, azt a hatást tette rám, mintha Szindbád társaságában utaznék, aki a bálna hátát úszó szigetnek képzelte, de a gép belsejének a leírását sem részletezem: már pusztán amiatt sem tartozik rám, mert sokan értekeztek róla az elmúlt évek során; de úgy érzem, az kimondottan reám tartozik, hogy a mellettem ülő néni, aki Erdélyből a fiához indult látogatóba a tengercenitúlra, miután beszélgetni kezdtünk, táskájából kenyérvágó kést vett elő, amelyet unokája kérésére hozott magával, arra az esetre, ha a gép lezuhan, és nagyanyó vad és mohó cápák közé kerül... Erre a kedves, de ismeretlen kislányra gondolva, játékos szeszéllyel ismét eltűnődtem: vajon az a kurta farkú malac, amely a mi meséink indító motívumaként szerepel, elhatárolva a végtelen távolságokat, onnan, az Óceán másik feléről tekintve, vagyis az amerikai gyermekek hite szerint, esetleg valahol itt túr, kelet végső határpontjain?

Mikor ereszkedni kezdett velünk a repülőgép, már láttam, hogy az Egyesült Államok fővárosa, széles, aszfaltozott utcáival, hatalmas fás tereivel és kiterjedt erdőszégyével éppannyira nem sajátosan amerikai város, mint amennyire Pétervár sem orosz. A város területét annak idején Washington kívánságának megfelelően alakították, és 1802 óta főváros. Eredetileg ugyan sakktableszerű alaprajza van, de ezt az alapot a Capitoliumtól kiinduló, fákkal szegélyezett és roppant forgalmas hosszú utcák áttörik. A kereskedelemnek és iparnak itt még ma is kevés jelentősége van, a város jólétét fontos közigazgatási állásának köszönheti. Már a harmincas években ötvenezer hivatalnok és tiszt lakhelye volt.

Apró termetű házigazdám és meghívóm akkora kocsival várt a reptér bejáratánál, hogy öt Trabantot is ki lehetett volna szabni belőle. Meglepődésemet látva a kedves emlékü dr. Hám Tibor később mosolyogva magyarázta, hogy az ő nemzedéke már nem tudja megszokni a kisebb méretű kocsit; ha ilyenbe ül, hamarosan a bezártság érzésétől szenved, így aztán sem a Ford cég, sem a General Motors, sem a Chrysler nem tud átállni közepes vagy pláne törpekocsik sorozatgyártására, s emiatt valamennyien kétségbeesetten, szinte üvöltve figyelik a japán autóipar betörését az Egyesült Államok piacára. Meg aztán az is furcsa törvény erre, hogy minél drágább kocsit vesz valaki, amely elérheti a félszázezer dollárt is, annál kevésbé esik adóztatás alá.

Dr. Hám Tibor Magyarországról vándorolt ki, és *cselédkönyves*ként kezdte, ami az Egyesült Államokban azt jelenti, hogy a betelepülni óhajtó orvosnak bármilyen hírneve volt is azelőtt odahaza, s bármilyen diplomát mutat is fel, nem sokra megy vele; a klinikán vagy a kórházban, ahol alkalmazásra jelentkezik, mosolyogva meghallgatják, hogy kicsoda is volt azelőtt; ez a mosoly azonban semmiként sem kételkedést fejez ki, hanem épp ellenkezőleg: bizalmat. Ennek ellenére közlik az illetővel, hogy három évig kell *szolgálnia* valamelyik professzor mellett, vagyis addig lesz *cselédkönyves*, eléggé alacsony fizetéssel. Hogy jó ez a módszer vagy ósdi, én magam nem tudom eldönteni. Bizonyára van sok előnye is. Például az, hogy a „segédorvos” három esztendő alatt megtanulja a nyelvet, a kórmegállapítás ottani módjait és az értekezést a páciensekkel.

Európában a szakmai tudás és rátermettség ellenőrzése másként történik, s mikor a cselédkönyvesekről hallottam, földéreztem magamban egy erdélyi orvos barátom, a megboldogult Komáromi Mihály nőgyógyász esetét. Áldott kezű ember volt, s még eléggé fiatal a szakmában, amikor már hozzá irányították a teherbe ejtett feleségeiket és kedveseiket a felsőbb vezetéshez tartozó *elvtársak* és a magas rangú állambiztonsági tiszték. Miután sovén igazgatója elüldözte, egy nyugatnémet kórházban jelentkezett egy olasz meg egy görög orvos társaságában. Harántfekvéses szülést kellett levezetni, s amikor a professzor megtudta, hogy Komárominak százon is jóval felüli hasonló esete volt, kérte, hogy ő mosakodjék be, s Misi oly tuneményesen vette ki a csecsemőt az anya hasából, mint aki egy nagyobb borítékot bont fel; de természetesen, mire végzett, szakadt róla a víz.

– Meg van elégedve, Herr Professor? – kérdezte, a fő asszisztáló azonban csak mosolygott, és megveregette Komáromi vállát. – Ebben ön a professzor, nem én! – mondta, ami egyet jelentett az azonnali felvétellel és az előnyös alkalmazással.

Gyakran hallottam és olvastam idchaza az Occidental Press kiadóról, amely díjakat nyert a frankfurti könyvkiállításon, s már magát a nyomdaépületet is meseszerű palotának képzeltem el, ahol több száz ember szorgoskodik a legmodernebb gépek körül, s mikor a házigazdám elvezetett a valóságos kiadóhoz, nemsokára egy idősebb bácsikával, Csicseri Rónay Istvánnal álltam szemben, aki családi házában egyetlen szobáját rendezte be nyomdának és kiadónak, s ott ült ama csodatevő gép mögött szerkesztőként és szedőfiúként, korrektorként és gépmesterként, a kiadó igazgatóját is képviselve. Ő mutatta meg a várost ugyancsak rettentően hosszú kocsijából, ő vezetett körbe a Capitolium környékén, s vitt végig a Potomac folyó mentén. Mikor a díszcserjéjtől pompázó főtérre értünk, magamra hagyott egy órácskára nézelődni, hogy bankügyeit intézze. Bámészkodás közben egyszer csak arra figyeltem fel, hogy csinos babák tucatja dohányszínű kötényben, barna fityulával valamit nagyon buzgón kínál tálcákról. Eléjük kerültem, s akkor már láttam, hogy egy újfajta cigarettát osztogatnak reklámból, ingyen. A járókelők udvarias mértéktartással vettek belőle, volt, aki mosolyogva ki is tért előlük, én azonban mohóságomban, s hogy itthon is bemutatthassam a reklámozott újfajta cigarettát, négy-öt dobozt is zsebre vágtam.

Reklám, pénz, leleményesség... Egy idő után már sok mindent láttam a *fura* Amerikából, és már sok minden másként élt bennem, mint gyermekkoromból átörökölt sejteéseimben: de Mammon, a pénz istene, éppoly tisztelt, éppoly imádott, mint ahogy hallottuk, olvastuk, mint ahogy belénk rögződött, s e fogalom lábához naponta telik ölnyi tündöklő virágra, a szorgalommal, ésszel szerzett dollárokból. Ez persze nem azt jelenti, hogy minden amerikai polgár reggeltől estig a szerencse, a sansz lepkefo-

gójával rohangál, hiszen a tanárok, hivatalnokok, katonaelemek milliói a maguk dolgával foglalkoznak, és meghatározott jövedelmük van; de egy kis többletmunka, egy kis leleményesség, egy kis szerencse nekik is pénzt hozhat... Azt tapasztaltam az Óperenciás tengeren túl, hogy még a jobb módú családokban sem szégyen, ha a gyerekek alkalmi munkával egy kis zsebpénzt óhajtanak szerezni, s ezzel gyakorlatra tesznek szert az eljövendő küzdelemhez. Egy washingtoni család kislánya, ahol pár napra le-sátoroztam, egy reggel így szólt hozzám:

– Megkérem Tibi bácsit, hogy segítsen egy kis pénzügyi kaland lebonyolításában... Legyen az a mogorva ember néhány percig, akit rá akarok beszélni, hogy fizessen elő a *Déli Magazinra*.

– De én nem tudok mogorva lenni, mert elnevetem magam! – tréfálkoztam, mire ő oldalt billentve a fejét így rimázkodott:

– Igazán kérem, hogy legyen olyan rideg, amilyennek csak elképzelsz egy fukar, ingerült embert... Akár meg is cibálhatja a hajam...

Végül belementem a játékba. A kislány nemsokára csengetett, mikor pedig ajtót nyitottam, a hóna alól előkapta a terjesztésre vállalt vaskos újságot, és az arcom elé tolta, én meg ráripakodtam:

– Ejnye, te ilyen-olyan mihaszna!... Azt hiszed, egyéb dolgom sincs, mint efféle kis szemtelen házalókra pazarolnom az időm?

És már úgy tettem, mintha visszavonulnék, de a kislány előrevetette magát:

– Ne csapja be az ajtót a szerencséje előtt, uram!... – szuszogta a kis taknyos kihevülve. – Lapunk érdeklődésének minden területét, kerületét kielégíti, uram!... Szenteljen hát rám egy percet!

– Elég, elég! – mondtam erélyesen, tovább alakítva a szerepemet. – Semmi szükségem több újságra!... Maholnap elnyel a papírtenger!...

Ettől azonban a kislány csak még makacsabb lett, s beljebb nyomult.

– Elhiszem, uram, hogy több lapra is előfizet – pörgött a nyelve –, de ha a miénket megismerné, a többi egyszerre fölöslegessé válna... Ugyanakkor egy újabb nemes cselekedetet írnának a javára odafent, mivel lehetővé tenné, hogy egy szorgalmas, becsületes kislány, aki áldozatos munkával akar pénzt szerezni, a vakációban eljusson Disneylandbe, a saját pénzén!

Ez már sok volt; mély lélegzetet vettem, és végre kitártam az ajtót. A kislány azonban csalódottan ült le:

– Az a baj, hogy Tibi bácsi túl hamar belement az előfizetésbe! – biggyesztette le az ajkát. – Tibi bácsi még nem ismeri a goromba, kiállhatatlan embereket!... Villogtatnia kellett volna a szemét, és mindenáron arra törekednie, hogy lerázzon magáról!

Ült még egy keveset, koravén csalódással, aztán fölállt, nyújtózott, mint a cica, s elfojtott ásítással mondta:

– Ha az emberek mind olyanok volnának, mint Tibi bácsi, lehetne akár tízezer előfizetőm is... No sebjaj... Este még rendezünk egy főpróbát!

De a gyerekek néha ésszel is pénzt tudnak szerezni, nemcsak munkával és makacs elszántsággal; egy columbusi ismerősöm mesélte, hogy luxuskocsiját kamasz fiának köszönheti, aki az arany mérhetetlen drágulása idején rábeszélte, hogy a nyugdíjalapra félretett pénzén vásároljon ezüstöt, mert bizonyára annak is rövidesen fölmegy az ára, s lám, a kölyöknek lett igazga: a befektetett néhány ezer dollár egy esztendő múlva tizennégyszer annyit fiadzott! Egy másik ismerősöm, ugyanebben a városban, különös szerencséjének a történetét mondta el, amely sajátosan amerikai story: egy

napon unalmában addig nézegette a sarokba állított konyhaseprűt, amíg megállapította, hogy a nyél végére csavart alumíniumkupaknak valójában semmi szerepe nincs, s még csak dísznek sem dísz: de az is lehetetlen, hogy minden cél nélkül tették volna rá. Nosza fölállt, lecsavarta a kupakot, s ekkor egy kicsiny cetli hullott elé, s azon ez a szöveg állt:

„Ön a tízmilliomodik konyhaseprűt vásárolta meg cégünkötől, s ezzel egy szép feleséget boldog tulajdonosa lett! Kérjük, hívja központi irodánkat az alábbi telefonszámon...”

Washingtonnak egy kis dombos emelkedőjén áll a mormonok temploma, oly fehéren, mintha alabástromból volna kifaragva; éjjel is fény ömlik rá, rejtett forrásokból, s bokrait, fáit, díszcserjéit, egész környékét valami időtlen és sejtelmes csend veszi körül. Kik ennek az egyháznak a tagjai, miben hisznek, mit hirdetnek? Ahogy ők nevezik magukat, a *latter day-saints*, vagyis az utolsó napok, a világvég szentjei, annak az új vallásnak a hívei, amelyet Joseph Smith, egy házaló fia alapított 1930-ban. Látomásai voltak, melyekben angyalok jelentek meg neki, és ő, egy Moroni nevű angyalra hivatkozva azt állította, hogy az Amerikába kivándorolt zsidó törzsek kincsét, az Urimot és a Tummimot feltalálta, és ebben a ládában volt az az aranykönyv is, amelyben Mózesnek a Bibliában leírtaknál tökéletesebb (*more mon*) kijelentései olvashatók: egyesek ebből származtatják a mormon nevet. Joseph Smith e könyv alapján megengedte a többnejűséget, és minden hatalmat a maga kezében összpontosított. De mint igazi amerikai, nem maradt meg a lelkiek terén, vállalkozásokba kezdett, azonban belebukott. A többnejűség miatt hamarosan üldözni kezdték, és börtönbe került, ahol a nép meglicselte. Halálakor híveinek a száma elérte a másfélszázezret. Utána Brigham Young vette át a vezetést, aki új hazát keresett a mormonok számára, és hónapokig tartó vándorlás és súlyos megpróbáltatás után a Nagy Sóstó környékén telepítette le őket, s megépítette fővárosukat, Salt Lake Cityt. A mormon egyház ma gazdasági hatalom, vagyonát az egyházi tized is évről évre gyarapítja, azonban hívei életmódjukban puritánok, alkoholt nem fogyasztanak. Ennek ellenére némi titokzatosság veszi körül őket, s mert vannak rejtett szertartásaik is, a pajzán képzelettel megáldottak különös orgiákról suttoznak, a mormon férfiak „háremeinek” tündérszép nőiről, jöllehet az amerikai kongresszus a közvélemény nyomására már 1862-ben az Egyesült Államok egész területén megtiltotta a többnejűséget, és a törvényt a mormonok sem szegik meg...

Ha már Washingtonban vendégeskedtem, nem mulaszthattam el, hogy be ne tekintsek a Kongresszusi Könyvtárba is, amely a világ legnagyobb ilyen intézménye: százmilliónyi könyvet, eredeti kéziratot, térképet őriz és bocsát az érdeklődők rendelkezésére föld fölötti és föld alatti, látható és láthatatlan, klasszikus kiképzésű és modern olvasótermeiben. Már az is lenyűgöző, hogy 4500 alkalmazottja van. Úgy vélem azonban, hogy ezeknek a részletezése sem tartozik rám, de annál inkább az a történetecske, amelyet itt röviden elmondok. Kedves kalauzom, Bakó Elemér főkönyvtáros és könyvbeszerző, a magyar részleg irányítója, bemutatott a keleti osztály amerikai vezetőjének, aki rövidre nyírt vörös szakállával és sörteszerű hajával Van Goghhoz hasonlított; a házigazda előzékenységgel fogadott irodájában, majd pár percnyi beszélgetés után leíratta a nevem, a születési évszámom, ezt betáplálta a gépbe, s a zöld képernyőn nemsokára feltűnt jó néhány könyvem címe, az elsőtől az utolsóig, a kiadó nevével és a megjelenés évszámával. Közben előkunkorodott a szalagra írt szöveg is, s én

már-már kiejtettem a számból a hiúság hatalmas sajtját, amikor különös, váratlan és ünneprontó dolog történt. Az ötödik könyvcím alatt ugyanis hatodikként ezt olvastam: 6.80–450320; *Adalékanyag előállítási technológiája karbantátos közetekből.*

Előbb zavar fogott el, de aztán szinte felnevettem arra a gondolatra, hogy a másik Bálint Tibort, aki velem egy évben született, mekkora meglepetés érné, ha látná, hogy szigorúan tudományos munkája mellett másik kalandor énje éjszakánként novellákat és regényeket ír. Mert az ember tévedhet ugyebár, de a gép soha...

Valójában csak Washingtonban és New Yorkban töltöttem annyi időt, hogy valamelyest a várost s lakóinak az életmódját is megismerhettem, a többi pusztán turisztikai kaland volt, ahol futó benyomásokat szereztem. Zúgó, zengő, zakatoló, dübörgő Amerika, ahol mindenki idegbajos, ahol a Coca-Cola kábulatában ödög öreg s fiatal; ahol már a kisiskolás is pisztolyt rejtget a zsebében, s az emberek egymást mérlegelő, gyanakvó tekintettel suhannak el egymás mellett: mennyi ostoba tévhit és előítélet tartott hatalma alatt bennünket, amíg a vasfüggönyön nem tudunk áttekinteni! Íme, még a legártatlanabb hűsítőt is lebaltázó tömény italnak képzeltük, amelynek üvegei a lábukat az asztalon pihentető, bódult amerikai katonák zsebéből lógnak ki... Igaz, hogy a nagyvárosokban szédületes a forgalom, de talán éppen ennek a zajártalomnak az ellensúlyozására tisztelik a sajátosan két lakrészes házakban a családtagok egymás csendjét oly mértékben, amilyenre más államokban alig akad példa. És régebbi tájékozatlanságunkból fakad az a félreismerés is, hogy az amerikai ember, miközben igyekszik fülni ragadni a szerencsét, gonosszá, önzővé, kapzsvá válik – számos magyar bevándorló mesélte nekem, hogy miután a semmivel érkezett, de végül valahol mégis sikerült fészket találnia, a szomszédok, anélkül hogy akár csak a nevüket is ismerték volna, rögtön a segítségükre siettek, s ki egy széket, ki néhány tányért, ki egy marék evőeszközt hozott, mások asztalt, összecsukszerű ágyakat cipeltek át, s még köszönetet sem vártak érte...

Mikor e sorokig ér az olvasó, bizonyára csóválni kezdi a fejét, mert azt gondolja, hogy túlságosan is egyoldalú s elfogult képet festek az Egyesült Államokról; de vajon reám tartozik-e annak a bűnözővilágnak a leírása, amelyről százával, ha nem ezrével készülnek a krimifilmek? A Broadwayn, amely harminc kilométer hosszúságban húzódik Yonkers felé, s amely hihetetlen forgalom színhelye, a nappal is szemképráztaató reklámok tűzijátéka közepette, a fel-alá száguldó furcsa és gyanús alakok között engem is félelem és szorongás fogott el. Láttam pederasztákat, akik suttogó félhangon kínáltak fel, s hamis kábítószerket áruló négerok tucatjait, melynek következményeként itt is, ott is összeesett embereket lehetett látni a gyalogjárón, olyanokat, akik már a kapuk alatt bekapták a kábítószeret, s nemsokára ki is nyúltak tőle. Egyvégtében szírenáztak a mentőkocsik, s az orvosokat kísérő izmos segédek úgy kapták fel és vetették hordágyra ezeket az eszméletlen szerencsétleneket, mint rongybálákat. Láttam a környéken, ahol egymás mellett sorakoznak a pornófilmeket vetítő mozik, olyat is, ahol a pénztáros kérésre zsebkendőt ad a jegy mellé, ha az illető férfi attól tart, hogy izgalmi állapotában közel kerül a beteljesedéshez; a dolgok további részletezése helyett azonban hadd idézzek egy szakaszt abból a verses levélből, amelyet a sokat látott, sokat szenvedett és mindent megélt Faludy György írt Philadelphia polgármesterének. Miután elpanaszolja, hogy a szeretet városában barátai tanácsára lakása ajtajára pántot és lakatot szerelt, és sötétedéstől otthon kushad, mint állatbőrös őseink a barlang od-
vában, így folytatja:

„a könyvesboltból baktattam haza,
 mikor a Ciprus utcánál suhancok
 támadtak reám – szerencsére csak hárman,
 vagy tizenöt év körüli, még mafla
 s gyakorlatlan fekete huligánok –
 járókelő felebarátaim
 behúzott nyakkal iszkoltak odébb,
 én meg gyorsan kirántottam övemből
 az irdatlan csavarhúzó, egyellen
 támaszomat e dzsungelben, melyet
 ön, polgármester úr, oly tévesen hív
 metropolisznak, s pofacsonton kentem
 az egyiket, hogy vért s fogat köpött,
 és hangos jajgatással cimborái
 után futott. Én pedig felemeltem
 könyveimet a sárból, és hazatértem.”

Igen, ez is Amerika, és nem tévednek, akik szerint a túlzott liberalizmus is oka a kihágások és bűncselekmények elszaporodásának. Egy eszt: az ENSZ-palotával szemben egy parkocska bűzlik, ahol éjjelenként tizenöt-húsz otthontalan hever hálózsáknak tűnő rongyaiba göngyölközve; alkalmilag ott táplálkoznak, szeretkeznek, s végzik szükségleteiket, a hatóság szeme láttára, szinte jelképezvén a korlátlan szabadság és korlátlan lehetőség hazáját. Egy másik eset: a vendéglők, kocsmák és fogadók környékén nem strázsál rendőr, hogy meglesse, vajon fogyasztott-e szeszes italt a gépkocsivezető étkezés közben, csak azt ellenőrzik, aki gázolt. Európai értelemben itt nincs is személyi igazolvány; a hitelkártya mindent helyettesít. S ha az imént az italról szoltunk – bár nem mondtuk el, hogy ritkán látni lódörgő amerikaiit az utcán, hiszen az üzletben hatszor olcsóbban vásárolhat sört, bort, pálinkát, mint a csapszékben, s még az utca-seprőnek is van odahaza egy kis italótékája – most hadd beszéljünk röviden az étkezésről, s mindjárt az elején azt kérdezzük: van-e az Egyesült Államoknak nemzeti konyhája? Egy-két turisztikai szakácskönyv föltüntet néhány ételt, de a pulykasült kolbászos-gesztenyés töltelékkel (roast turkey with chestnut and sausage dressing) éppoly kevésbé amerikai, mint a hamburger, amelyet nem tudom, miért neveznek amerikai vagdalt húsnak. Az nem kétséges, hogy a marhanyelv mandulamártással csak Argentinában készül, s hogy a marhagulyás egyik változata, a ropa viteja egyedül Kubában; az Egyesült Államokba a szakácstudomány terén minden ízlést és tudást a bevándorlók hoztak, az ősi zsidó ételektől a pekingi kacsaig, az erdélyi töltött káposztától az olasz pizzafélékig. A házon kívüli étkezés hosszú évtizedeken át kalandszámba ment itt, és az amerikai ember nem sokat adott a gyomrára – inkább az ételfélék külleme érdekelt. Most azonban, főként a háború után, az ízek és ízlések valóságos robbanása következett el. Mintha a tengerentúliak egyszerűen ráébredtek volna, hogy enni nem pusztán étkezést jelent, táplálkozást vagy üzemanyag-felvételt, amiként a szerelmi élet is már rég túlnőtt a fajfenntartás ösztönén és szükségén, s a csodás ízek és zamatok fölfedezéséből egy új dimenzió nyílt meg előttünk, a lét átélésének és kiélvezésének egy új dimenziója. Az olyan nagyvárosokban, mint New York vagy Chicago, egymástól ötven-hatvan méternyire találni egy-egy kisebb vendéglőt: a déli órákban elszedül a gyalogjáró a csábító illatoktól, s ha bármelyik helyiségbe bepillant, meglepődve látja,

hogy minden asztal foglalt: emitt a tenger gyümölcseit tálalják fel (sea food), amott a kínai, olasz, görög vagy arab szakácsok kínálják sajátos ínycségeiket, s mindenik tulaj jól megél a jövedelméből.

Egy este Kóvi Pál, a New York-i Négy Évszak (Four Seasons) társtulajdonosa hívott meg vacsorára saját vendéglőjébe. Akkor ismerkedtünk meg, amikor az ERDÉLYI LAKOMÁ-t szerkesztette, s engem is bevásárolt az irodalmi kuktacsapatba. Különös vendéglő ez, amelyet valójában csak közismert üzletemberek, filmszillagok, világhírű előadók és milliomos sportolók látogatnak. A pincérek évszakonként más-más színű öltönyt váltanak, a délszaki dísznövényeket, amelyek között az asztalok sorakoznak, évente kétszer viszik Kaliforniába és hozzák vissza onnan. És sorolhatnám tovább, hogy még mi minden teszi drágává ezt a luxusvendéglőt, egészen addig, hogy a szarvasgombának kilóját ötszáz dollárért szállítják Amerikába az olaszok. Így hát nem csoda, hogy Kóvi Pál és egy magyarországi házaspár társaságában kilencszáz dollárért vacsoráztunk, miközben szinte észrevétlenül „ettük végig” az étlapot, amely, ha jól emlékszem, a pekingi kacsával fejeződött be. E vacsora egyik nagy pillanata mégis az volt, amikor Kóvi Pál megkérdezte, melyik évben születtem, s öt perc múlva már az asztalon volt egy üveg 1932-es évjáratú bor...

A bevándorló munkával, leleményességgel sok mindent elérhet. Egyetlen dolgot nem ér el soha, mintha ez volna a büntetés a szülőföld elhagyásáért: nem ehét frissen sült hazai kenyeret, s ebben az sem vigasztalja, hogy némelyik üzletben százötvenféle, a világ minden tájáról odaszállított cipőt, veknit, szeletelt és előcsomagolt kenyérfélet kínálnak. Ez még Kóvi Pálnak sem elégtétel, és a szülőföldre emlékezve egy szép valomásában ezeket írja:

„Anyám kenyeré tokéletes elevenséggel él emlékezetemben. Megszegésének szertartása az ő kiváltsága volt. Minden, ami hozzátartozott a kenyérsütés csodálatos ceremóniájához, nálunk szent volt, pedig protestáns családban nem dobálóznak ezzel a fogalommal. Ide tartozott két szakajtó is: egy hosszúkás nagyobb és egy kicsi gömbölyű. A kisebbiket később nagy kegyelettel el is vittem földi vándorutamra. Négy szép fehér damasztabrosz volt még a sütés kelleke, amelyeket csak anyám keze érinthetett, és a meleg, illatos fehér liszt. De a legfontosabb a kovász volt. Anyám a nagyanyámtól kapta, mikor férjhez ment, és önálló háztartást kezdett, nagyanyám pedig dédnagyanyámtól. És ez így ment a maga rendjén vissza a századokba...”

Gondolatban ismét ott ülök Madrid főterén, és Kolumbusz után kiáltozom:

– Vigyázz, Kolumbusz, mert lelki bánat öl meg!... A legnagyobb csendben fognak eltemetni, hogy aztán háborgó lelked a halál után se nyugodhassék meg – sőt ismét átkeljen az Óceánon: előbb Haiti szigetére viszik hamvaikat, harmadfélszáz esztendő múlva Kubába kerülsz, a havannai székesegyház kriptájába, de kálváriád még ezzel sem ér véget, mert amikor az amerikaiak elveszik Kuba szigetét a spanyoloktól, ismét fölnyalabolják koporsódat, és megint lebegni kezdesz a vizek fölött, ezúttal Európa irányába... Állj meg, Kolumbusz Kristóf, állj meg!

De hiába kiáltok fel hozzá gondolatban: ő csak megy. Csak markolja a zászlórudat elszántan, mintha evezőlapátot szoritana.